

УДК 343.4:342.1:327.8
В15

Усі права збережено.

Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Валле Віра

В15 Геноцид ХХІ. Війна на знищення української нації. — Харків : ВД «Фабула», 2024. — 288 с.

ISBN 978-617-522-213-3

Чи здатна міжнародна система правосуддя зупинити зло та поновити справедливість, покласти край геноциду, який росіяни чинять проти українців упродовж століть?

Ця книжка є першою, що викриває злочини, скоєні РФ в Україні від початку повномасштабного вторгнення, у контексті російської традиції геноциду. Аналізуючи трагічні події російсько-української війни, авторка наводить базове юридичне обґрунтування цих злочинних дій як геноциду та формулює рекомендації щодо притягнення злочинців до відповідальності.

Звертаючись до витоків запровадження поняття «геноцид» до міжнародного права та історії правосуддя, ця праця пояснює причини безкарності наймоторошніших злочинів і неспроможності права протидіяти проявам геноциду. Вона стане в пригоді кожному, хто прагне зруйнувати негласне табу на переслідування російських злочинців.

УДК 343.4:342.1:327.8

ISBN 978-617-522-213-3

© В. Валле, текст, 2024

© ВД «Фабула», 2024

ЗМІСТ

Передмова 5

Розділ 1. ДО ВИТОКІВ ГЕНОЦИДУ

1.1. Нескінченна історія геноциду 11
1.2. З хроніки міжнародних трибуналів..... 22
1.3. Зло в прогресії..... 33

Розділ 2. ГЕНОЦИД ЯК ЗЛОЧИН

2.1. Батько конвенції про геноцид 42
2.2. Злочин злочинів 47
2.3. Міжнародний кримінальний суд..... 64

Розділ 3. НЕПОКАРАНЕ ЗЛО

3.1. Кривавий слід комунізму 70
3.2. Радянський геноцид в Україні..... 77
3.3. Голодомор як геноцид 88

Розділ 4. РОСІЙСЬКІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

4.1. Порушення під час ведення бойових дій 101
4.2. Порушення проти особистої недоторканності.. 108
4.3. Порушення законів окупації та примусові переміщення дітей..... 119

Розділ 5. ГЕНОЦИД У МАРІУПОЛІ

5.1. Маріуполь у пеклі російської агресії 125
5.2. Геноцид проти української нації..... 142

Розділ 6. ТРИБУНАЛ ДЛЯ ПУТІНА

6.1. Покарати зло	158
6.2. Скарбниця доказів	170
6.3. Парадокс ідентичності жертви	178

Розділ 7. РОЗДУМИ ПРО ПРИРОДУ ЗЛА

7.1. Диявол Нікколо Макіавеллі	185
7.2. Про банальність зла	194
7.3. Популізм як шлях до тиранії	199

Розділ 8. СИЛА ТА БЕЗСИЛЛЯ ПРАВА

8.1. Боротьба за право	209
8.2. Таємниця міста Лемберга	217
8.3. Нюрнберзький привілей	225

Післямова	232
-----------------	-----

Література	237
------------------	-----

ДОДАТКИ

Загальна декларація прав людини	239
Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього	247
Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів	252
Римський статут Міжнародного кримінального суду	256
Радянський геноцид в Україні	280

ПЕРЕДМОВА

Це сталося 26 листопада 1945 року, на шостий день Нюрнберзького процесу, під час обіду, улаштованого суддями союзницьких держав на честь керівника урядової комісії СРСР Андрія Вишинського — юридичного ідеолога більшовицької тиранії та співучасника більшості злочинів, розглянутих під час Нюрнберзького трибуналу. Посеред торжества Вишинський підняв келих і виголосив недолугий (з погляду стандартів неупередженого правосуддя) тост: «Вип'ємо за підсудних. Нехай їхній шлях приведе їх із зали суду просто в могилу!» Поки це побажання перекладали, більшість присутніх уже встигли за нього випити.

Побажання Вишинського невдовзі здійснилось. У жовтні 1946 року до смертної кари через повішення було засуджено 12 підсудних нацистів.¹ За іронією, їхні тіла спалили в печах Дахау, а попіл скинули в річку, щоби не було жодної могили, яка могла би стати об'єктом паломництва неонацистів. Нюрнберзький процес, який заведено вважати тріумфом правосуддя, мав розпочати відлік нової доби міжнародного права та закласти фундамент для майбутнього світового правопорядку.

Після Другої світової війни, під час якої Європа потонула в крові мільйонів невинних жертв, світова спільнота пообіцяла ніколи знову не допустити свавілля тоталітарного зла. Людство створило систему міжнародної безпеки й міжнародних гарантій для запобігання новим масовим убивствам. Відтоді підписано сотні міжнародно-правових

¹ Двоє засуджених спромоглися уникнути страти. Герман Герінг наклав на себе руки, прийнявши ампулу з ціаністим калієм. Мартина Бормана звинуватили заочно (його не вдалося розшукати).

документів і засновано десятки міжнародних організацій. Найкращі юристи, історики, соціологи та філософи з'ясовували передумови великого зла, шукали способи протидіяти йому в майбутньому, наполегливо будували для наступних поколінь систему запобігання масовим убивствам.

«Ніколи знову» стало не просто гаслом, а обітницею людства стояти на варті захисту життя людини. Проте ця обітниця виявилася марною. «Ніколи знову» перетворилося на «знову», «знову» й «знову». У XXI столітті світ продовжує потопати в крові.

24 лютого 2022 року президент Російської Федерації Володимир Путін заявив про своє рішення провести «спеціальну воєнну операцію» з метою «демільтаризації та денацифікації» України. Того ж дня війська Російської Федерації перетнули кордони України, зокрема з Білоруссю, та атакували її територію із землі, повітря й моря. Українські населені пункти стали ареною запеклих бойових дій.

Вторгнення російських збройних сил на територію України становить акт агресії, що є злочином, передбаченим резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14.12.1974 року. Російська Федерація здійснила злочинну агресію проти України й чинить злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид — чотири основні міжнародні злочини, передбачені Римським статутом і міжнародними конвенціями.

Після звільнення від російської окупації українських міст і сіл (Бучі, Ірпеня, Гостомелю, Макарова, Мощуну, Чернігова, Охтирки, Ізюму, Херсону тощо) світ дізнався про моторошні катування та вбивства людей. Наслідки російської агресії, яка має виражений геноцидний характер, шокували стертими з лиця землі Маріуполем та іншими містами на Сході України, уцент зруйнованими інфраструктурними об'єктами, зернохосвищами, нафтобазами та підприємствами. Примусові депортації громадян України (зокрема дітей) на територію Росії, фільтраційні табори,

переслідування мирного населення — усе це прояви геноциду, який чинить РФ проти української нації.

Міжнародні механізми безпеки, розроблені після Другої світової війни, виявилися неспроможними стримати агресію Російської Федерації. Вони не просто не в змозі покласти край агресії Росії, що розв'язала найстрашнішу після 1945 року війну на планеті, а й потурають путінському режиму, який диктує світові свої криваві умови. Тоталітарні Росія й Китай, що є членами Ради Безпеки ООН і мають ядерну зброю та право вето, відкрито зловживають своєю позицією в цьому органі, зухвало брешуть, аби ввести в оману світ стосовно того, хто насправді є агресором, а хто жертвою в цій війні.

Що ж не так зі світом, який споглядає вбивства мільйонів невинних людей і не поспішає дати рішучу відсіч найкривавішим злочинцям? З якої причини під час згадки про події в Маріуполі та Бучі правники-міжнародники скептично посміхаються, відмовляючись називати масові вбивства українців терміном «геноцид»? Чи можна покласти край геноциду, який росіяни кілька століть чинять проти української нації?

Хоча ці запитання досі залишаються радше риторичними, у цій книжці я наполегливо намагалася знайти відповіді на них. Деякі мені вдалося відшукати в історії або праві, а точніше — в історії становлення міжнародного правосуддя в царині захисту прав людини.

Цю книжку написано юристом для неюристів. Я прагнула пояснити далеким від юриспруденції читачам суть поняття «геноцид» і шлях його запровадження до міжнародного права. Розвіяти хибне сприйняття цього феномену, яке зробило його певною мірою табуованим для вжитку поняттям. З'ясувати передумови геноциду, який Російська Федерація брутально скоює щодо української нації. І зрештою, навести юридичне обґрунтування злочинів Росії в Україні як геноциду.

У цій книжці я прагнула поєднати точність юридичного підходу з доступністю тексту для широкого кола читачів. Адже переконана: підвищення обізнаності українського суспільства у питанні геноциду вимагає від юристів певних зусиль, спрямованих на розвіювання міфів, що їх, на мою думку, штучно створюють навколо цього поняття. У цей сумний час, коли багато моїх співвітчизників стали жертвами геноциду, я як юрист відчуваю певний обов'язок перед суспільством прибрати завісу, що приховує поняття «геноцид» від широкого загалу. Дозвольте пояснити цю (нехай дещо пафосну) думку зрозумілими словами.

Так сталося, що поняття «геноцид» нерозривно пов'язане з політичними маніпуляціями та зловживаннями юридичним формалізмом. Ми звикли чути це слово в поодиноких заявах політичних діячів, які звучать або з надмірною обережністю, або з популістичним надрином. Ми також звикли до прискіпливої уваги правників стосовно вживання цього терміна та їхніх пояснень, що доведення геноциду — надскладна справа, яку варто залишити юристам, а всім непричетним до правознавства краще уникати згадки про це поняття. Отже, право на вживання слова, що позначає феномен, очевидцями (або навіть жертвами) якого ми сьогодні є, неформально узурповане політиками та представниками юриспруденції. Це не відповідає духу правової держави. Розуміти поняття «геноцид» означає бути спроможним захистити свої права. Правова свідомість українців здатна наблизити вирок злочинцям, які вчинили криваві лиходійства проти нас. Ось чому й заради чого було написано цю книжку. Сподіваюся, вона стане в пригоді читачам в їхніх спробах відшукати відповіді на означені болючі запитання.

У Розділі 1 «До витоків геноциду» ми звернемося до історії геноциду як явища, що здавна супроводжує людство, і зосередимося на його важливій ознаці — схильності до прогресії. Також пригадаємо найбільші акти гено-

циду, скоєні у XX–XXI століттях, а також найвідоміші судові процеси з приводу цих злочинів.

У Розділі 2 «Геноцид як злочин» розглядається поняття «злочин геноциду» та історія походження цього терміна. Наведено поняття інших міжнародних злочинів, передбачених Римським статутом (злочини проти людяності, воєнні злочини і злочин агресії) і роз'яснено відмінність між ними й геноцидом. Також цей розділ знайомить читачів з історією створення Міжнародного кримінального суду та засадами його функціонування.

Розділ 3 «Непокаране зло» присвячений висвітленню злочинів Радянського Союзу, зокрема проаналізовано події Голодомору 1932–1933 років в Україні та наведено юридичне обґрунтування Голодомору як геноциду. Правовий аналіз здійснено на основі праць двох українських дослідників — Володимира Василенка та Євгена Захарова, які зробили великий внесок у вивчення теми Голодомору з позицій міжнародного права.

У Розділі 4 «Російські злочини в Україні» наведено дані звітів Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, створеної в березні 2022 року Радою ООН із прав людини для розслідування порушень прав людини та порушень міжнародного гуманітарного права, а також пов'язаних із ними злочинів у контексті агресії Російської Федерації проти України. Наведені дані мають на меті ознайомити читачів із неупередженим висновком міжнародної організації, який свідчить про численні злочини, скоєні російськими збройними силами під час повномасштабного вторгнення в Україну.

У Розділі 5 «Геноцид у Маріуполі» висвітлено події, що сталися в Маріуполі з 24 лютого до 20 травня 2022 року, а також наведено юридичне обґрунтування злочину геноциду, складене на основі Подання до Офісу Прокурора Міжнародного суду щодо злочину геноциду, яке було підготовлене Харківською правозахисною групою.

У Розділі 6 «Трибунал для Путіна» пояснено, як відбувається судове переслідування за вчинення геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. У цьому розділі йдеться про ініціативу створення Спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії Росії проти України, а також діяльність зі збирання доказів про злочини Російської Федерації в Україні.

У Розділі 7 «Роздуми про природу зла» здійснено спробу відшукати відповіді на питання про витoki режимів тиранії та причини нездатності людини розрізняти добро і зло. Від постулатів Нікколо Макіавеллі до методів нацистської та комуністичної пропаганди, і зрештою до експериментів Стенлі Мілгрема й Філіпа Зімбардо — такий шлях здолають читачі, міркуючи про важливість критичного мислення та почуття особистої відповідальності як запобіжників уселенського зла.

Розділ 8 «Сила та безсилля права» завершує книжку зверненням до права як інструменту стримування зла. Яким має бути право, аби слугувати інтересам людства? Які рушійні сили визначають його поступ? І нарешті, як так сталося, що Нюрнберзький процес, який заведено вважати тріумфом правосуддя, наділив Росію негласним правом на геноцид?

У Додатках наведено основні міжнародні документи у сфері захисту прав людини: Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Європейську конвенцію про нестосовування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів, а також витяг із Римського статуту. Читачі матимуть змогу ознайомитись із відомою промовою батька Конвенції про геноцид Рафала Лемкіна «Радянський геноцид в Україні», що її в Російській Федерації визнано екстремістським матеріалом, оскільки він проливає світло на Голодомор 1932–1933 років як злочин геноциду.

Розділ 1 ДО ВИТОКІВ ГЕНОЦИДУ

1.1. НЕСКІНЧЕННА ІСТОРІЯ ГЕНОЦИДУ

Колись на островах Вогняна Земля, що на півдні Чилі, мешкав корінний туземний народ — селькнами. У 1870–1880-х було 400 000 цих індіанців, але золотошукачі та фермери прагнули загарбати їхні землі, тому вирішили знищити тубільців. До кінця XIX століття залишилося лише 5000 селькнамів. Нині у світі живе лише один носій мови цього народу, якого вдалося розшукати журналісту видання *The New Yorker*. Схожі випадки траплялися протягом усієї історії людства, але більшість із них назавжди залишаються невідомими.²

Геноцид — це старе як світ, поширене й лише частково вивчене явище. Про деякі випадки геноциду ми добре знаємо, а інші розчинилися в історії — пам'ять про них назавжди втрачено. Деякі акти геноциду було засуджено суспільствами, урядами, церквою та міжнародними організаціями. А інші залишаються невизнаними й непокараними.

Історія геноциду така ж довга, як і саме існування людства. Адже він є чи не найдавнішою ганебною ознакою нашої цивілізації: його прояви супроводжували життя первісних родів, кланів і племен, а також притаманні деяким модерним націям.

² Світова історія геноциду. Лекція Нормана Наймарка. URL: www.ukma.edu.ua/news/news_detailed.php?id=2114